

ТЕНДЕНЦІ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В АНГЛІЇ В ПРОЦЕСІ ЇЇ РЕФОРМУВАННЯ (початок ХХ ст.)

Анотація. Стаття надає коротку характеристику середнім повчальним закладам Англії на початку ХХ ст. та показує вжиті заходи щодо спрямування середньої освіти в процесі її реформування в бік професійної підготовки молоді, зокрема, технічної освіти.

Ключові слова: середня освіта, граматичні школи, професійне спрямування навчального процесу, технічна освіта.

Постановка проблеми. На сучасному етапі в британській науці існує чимало сильних сфер, пов'язаних з охороною навколишнього середовища, фармацевтикою і медициною, інженерними науками та із застосуванням високих технологій. Наукова база робить значний внесок у створення суспільних благ шляхом успішного використання нових ідей. Британська наука видає високі результати технологічних досліджень, шляхом застосування нововведень, і продукує конкурентоспроможні товари. Престиж та імідж країни багато чим зумовлений і високим рівнем організації технічної освіти, яка орієнтується на багатопрофільність інженерних спеціальностей.

Маємо констатувати, що на даному етапі в Україні суттєво назріла потреба в кваліфікованих спеціалістах технічного профілю. Вирішення цієї проблеми можливо, насамперед, шляхом посилення технічної освіти молоді. У зв'язку з цим вбачається доцільним звернутися до історичного досвіду розвинених, успішних у економічному плані країн, зокрема Англії, та вивчити заходи, вжиті щодо покращення професійної освіти молоді в процесі реформування середньої освіти в Англії на початку ХХ ст.

Аналіз попередніх досліджень. Проблемам становлення та розвитку середньої освіти в Англії приділяли увагу та ретельно вивчали багато науковців ХІХ - ХХ ст., такі як: Деможо І., Монтуччі Г., Леклерк М., Іоллі Л. - у Західній Європі, Маккавейській Н.К., Міжуєв П.Г., Михайловський Я.Т. - у Росії, сучасні науковці - Барбарига А.А., Бідюк Н.М., Фьодорова Н.В. та ін. Але проблема реформування середньої освіти та вивчення вжитих заходів щодо її покращення та професійного спрямування в бік технічної освіти на початку ХХ ст. вивчена недостатньо. Саме на це й зорієнтована дана стаття.

Мета дослідження. Пропонується надати коротку характеристику середнім навчальним закладам Англії на початку ХХ ст. та показати вжиті заходи щодо реформування середньої освіти в напрямку професійної підготовки молоді, зокрема, технічної освіти.

Виклад основного матеріалу. В період з ХVІІІ по ХІХ ст.ст. значні корективи в стан народної освіти в країнах Європи вніс промисловий переворот. Протягом ХІХ ст. в багатьох країнах Західної Європи були реформовані національні системи початкової освіти. На державному рівні було прийнято закони про обов'язковість та безкоштовність початкової освіти, які були наслідком політичних дебатів і компромісів у парламентах різних країн [3, 414]. Виступала необхідність оновлення освітніх систем як у формах, так і в методах навчання на всіх їх рівнях: початковому, середньому та вищому.

Англія, як одна з високорозвинених країн Західної Європи, не була винятком. Зростаючі вимоги економічної галузі зумовили прогрес у сфері народної освіти. Визнання лідерських позицій буржуазії в державі обумовило вплив цього передового класу на характер перетворень у суспільному житті країни. Прийнятий у 1870 р. закон Форстера про початкову освіту реформував попередню систему освіти шляхом урядової ініціативи та посилення контролю над школами з боку уряду, збільшив кількість шкіл, послабив конфесійний характер початкових шкіл, увів обов'язковість та повну або часткову безкоштовність навчання дітей від п'яти до одинадцяти років та значно посилив нагляд за відвідуванням шкіл учнями та за їхньою успішністю. Суспільна думка в Англії вимагала подальших реформ не лише в системі початкової освіти, але й наступної її ланки - середньої освіти [9, 47; 8, 2].

Характерною ознакою розвиненого капіталізму, в стадію якого вступила Англія наприкінці ХІХ - початку ХХ ст., стало загальновизнане трактування знань як певного набуття капіталу, а доступ до них розцінювали як ознаку приналежності до еліти. То ж не дивно, що домінуючим принципом шкільної освіти в Англії на початку ХХ ст., втім, як і раніше, була елітарність. Система середніх навчальних закладів Англії на початку ХХ ст. була представлена широким розмаїттям шкіл, які вирізнялися між собою як за навчальними планами, так і за функціями свого спрямування.

Традиційно академічна середня освіта в Англії надавалася, загалом, у граматичних школах. Але, незважаючи на однакову назву, ці школи суттєво різнилися одна від одної. Насамперед виділялася група так званих «великих» шкіл, частина яких була заснована ще у XIV - XV ст.ст. До їх складу відносилися такі школи як Ітон, Вінчестер, Вестмінстер, Четерхаус, св. Павла, Мерчант-Тейлорс, Харроу, Регбі та Штрусбері. Оскільки управління цими школами повністю здійснювалося кураторськими радами й на нього не робилося практично ніякого впливу з боку центральних або місцевих урядів, такі школи стали називатися «публічними» (public schools). Контингент учнів у цих школах складався з дітей родовитої та багатой земельної аристократії, чи з більш скромніших сімей, які дорожили гарною освітою своїх дітей: священиків, лікарів, юристів, багатих дворян.

«Публічні» школи надавали своїм вихованцям класичну освіту. Головний акцент тут робився на вивченні древніх мов, оскільки такий підхід відповідав головному їх призначенню - підготувати учнів до вступу в університет. Друге місце в навчальних планах цих шкіл займали математичні та природознавчі науки, а також історія та географія. В залежності від бачень школи, на вивчення цих предметів виділялося більше чи менше годин або вони виносилися на позакласне чи конкурсне вивчення. Велика увага приділялася в цих школах фізичному розвитку вихованців. Такими були основні риси класичного виховання та навчання у «великих», так званих «старих» школах [1, 5-27]. Елітарні «публічні» школи складали першу групу середніх навчальних закладів Англії.

До другої групи середніх навчальних закладів відносилися решта граматичних шкіл, розташованих у великих промислових, культурних та політичних центрах. Багато з них, так само як і «публічні», мали багатовікову історію, оскільки були засновані на базі середньовічних церковних шкіл, які колись мали за головну мету підготовку духовенства. Але під впливом бурхливого соціально-економічного прогресу, з розвитком різних галузей виробництва та мережі закладів професійних спрямувань наприкінці XIX - початку XX ст. ці школи почали орієнтуватися на підготовку й до інших професій. Навчання дітей у цих школах тривало до 16-17 років.

До третьої групи належали середні школи, де навчалися діти з сімей фермерів, торговців та різних ремісників. Навчання в таких школах закінчувалося у 15-16 років.

Більше чверті зі шкіл другої та третьої груп надавали класичне навчання, ще близько чверті з усієї кількості напівкласичне, тобто, тут вивчали лише латинську мову, в решті закладів цих груп не викладалися ні латинська, ні грецька мови. Різка падіння популярності шкіл другої та третьої груп у останній чверті XIX ст. було викликано тим, що вони вже не відповідали потребам тих прошарків суспільства, на які вони орієнтувалися. Дрібна буржуазія не цікавилася древніми мовами, а мала потребу в таких предметах як математика, чистописання, орфографія, рідна мова, якими в даних школах нехтували. Оскільки вони не спрямовували своїх дітей до вступу в університет, то незрозумілою ставала подібна освіта, яка не формувала базових професійних знань та вмінь. Вочевидь ставала нагальною потреба в змінах форми викладання та змісту навчання. [1,31].

Загалом, більшість шкіл другої та третьої груп надавали класичне навчання, ще близько чверті з усієї кількості напівкласичне, тобто, тут вивчали лише латинську мову, в решті закладів цих груп не викладалися ні латинська, ні грецька мови. Різка падіння популярності шкіл другої та третьої груп у останній чверті XIX ст. було викликано тим, що вони вже не відповідали потребам тих прошарків суспільства, на які вони орієнтувалися. Дрібна буржуазія не цікавилася древніми мовами, а мала потребу в таких предметах як математика, чистописання, орфографія, рідна мова, якими в даних школах нехтували. Оскільки вони не спрямовували своїх дітей до вступу в університет, то незрозумілою ставала подібна освіта, яка не формувала базових професійних знань та вмінь. Вочевидь ставала нагальною потреба в змінах форми викладання та змісту навчання. [1,31].

Недостатня кількість середніх шкіл у певній місцевості компенсувалася відкриттям приватних шкіл, які відносилися до четвертої групи. На той час вони складалися з двох категорій: ті, що були

власністю директора (private secondary schools), і він втілював свої цілі в процесі керування школою, та так звані «акціонерні» школи (proprietary schools), засновані на кошти певної групи приватних осіб.

Спілки, які засновували акціонерні школи, складалися з групи осіб, що належали до однієї професії (наприклад, священників, комерсантів, фермерів, фабрикантів), іноді це була акціонерна компанія, акції якої належали особам, які вважали за потрібне заснування тих чи інших навчальних закладів. У деяких випадках такі акціонерні компанії складалися, головним чином, з місцевих мешканців, які намагалися вирішити територіальні потреби за рахунок підготовки майбутніх спеціалістів конкретного профілю [1, 561-575; 5, 28; 8, 28-29].

І приватні, і акціонерні школи теж надавали платне навчання, але незаможні представники середніх класів та малозабезпечених сімей потребували заснування навчальних середніх закладів і для їхніх дітей. Окрім того, темпи виробництва, які постійно зростали, вимагали висококваліфікованих працівників. Саме тому стратегія державної політики щодо формування та організації шкільної освіти супроводжувалася виникненням нових типів навчальних закладів - безкоштовних, для дітей нижчого прошарку, і створенням теоретичної бази з обґрунтування доцільності їхнього функціонування [8, 132].

Одним з таких прикладів стали «вищі початкові школи» або їх ще називали «старші початкові школи», які на початку XX ст. відігравали вагомий роль у системі середньої освіти. Ці школи почали з'являтися наприкінці XIX ст. на базі початкових шкіл та існували спочатку на субсидії центрального уряду через Департамент наук та ремесел, пізніше субсидувалися місцевими органами влади. Діти після закінчення курсу стандартних класів початкової школи продовжували своє навчання ще два або чотири роки в старших класах вищої початкової школи. Категорія такого типу шкіл відносилася за обсягом навчання скоріш до середньої освіти (на той час чіткої межі не існувало між початковою та середньою освітою, яка б була зафіксована законодавчим актом), оскільки навчальний план цих шкіл передбачав поглиблене вивчення спеціального курсу з фізики, хімії, алгебри та геометрії поряд з вузькоспеціалізованим навчанням ремісничої, кухарської, пральної, прасувальної справи чи шиття.

Відсутність в уряді концептуального підходу до визначення стратегічних напрямів адаптації освітніх реформ в останній треті XIX ст. спричинила загострення розв'язання ряду питань. Зокрема, значної уваги потребувало визначення та закріплення позицій середньої ланки освіти. Здобутки в галузі природничих наук та технологій зумовили запит на підготовку більш кваліфікованих робітників порівняно з тими, які були на ринку праці до цього. Цього вимагав і модернізаційний процес, який нестримно прогресував в усіх сферах промисловості. Промислова революція та зумовлений нею збільшений попит на робочу силу, поява нових професій змусили уряд країни знаходити нові підходи до професійної підготовки робітників. Саме тому в країні відкривалися вечірні школи та курси для учнів, які закінчили сім класів початкової школи та мали намір чи бажання покращити свою загальну та здобути професійну освіту після робочого дня на виробництві. Вечірні курси та школи для підлітків та дорослих, які загалом, працювали на базі початкових шкіл або коледжів, на початку XX ст. стали потужним джерелом середньої освіти як загальної, так і професійної [8, 132-134]. Старші початкові школи та вечірні чи денні курси для підлітків та дорослих складали окрему «нову», сучасну групу середніх шкіл, існування яких відповідало вимогам того часу.

Завдяки до створення державної системи освіти, ще на початку XIX ст. підприємці, усвідомлюючи пряму залежність прибуткових надходжень від рівня компетентності своїх працівників, почали за власної ініціативи створювати незалежно від держави перші аналоги профільних шкіл із вузькою спеціалізацією - «школи механіків» (Mechanics' Institutes) [12, 4]. Це були вечірні школи, в яких робітники нових промислових галузей, окрім професійної, отримували ще й елементарну академічну освіту, оскільки курси з письма та лічби були обов'язковими незалежно від професійної спеціалізації. З поступовим розвитком як суспільної, так і виробничої сфери перелік дисциплін, що викладалися, збільшувався, при цьому пріоритетними були гуманітарні дисципліни і математика. Важливим є той факт, що вже з тих часів підприємці намагалися мінімізувати фінансування започаткованих ними навчальних закладів, перекладаючи цю функцію на благодійні організації або самих працівників [11, 5]. Ці школи зовсім неможливо було віднести до жодної з перелічених груп, але в той же час не можна ігнорувати той факт, що вони відігравали певну роль та займали значне місце в системі середньої освіти та розвитку технічної освіти. На початку XX ст. зазнаючи занепаду «школи механіків» перейшли під цілковиту юрисдикцію місцевих органів влади і поступово трансформувалися в основу тогочасної системи подальшої освіти.

Аналіз організації та структури навчально-виховного процесу в середніх школах Англії на початку ХХ ст. свідчив, що більшість з них недостатньо відповідала вимогам часу через надмірність класичного навчання в граматичних школах та низький професійний рівень вчителів. Система підготовки в середніх закладах не була професійно орієнтованою (професійні вміння та навички набувалися здебільше чисто практичним шляхом) і тому вимагала певних змін у напрямку реформування середньої освіти в бік професійної підготовки молоді, зокрема в школах другої та третьої груп.

Реакцією на вищезазначені процеси стала необхідність визначення стратегічних спрямувань реформування системи середньої освіти з боку уряду. Початок ХХ ст. означився створенням міністерства освіти (1900 р.) та підпорядкуванням середніх навчальних закладів цьому міністерству, хоча ініціатива встановлення урядового контролю надавалася самим школам. Згодом парламентом був затверджений перший нормативний документ, що за своєю суттю і заклав початок чітко структурованої системи середньої освіти, яка враховувала принцип наступності всіх її ланок. Мова йде про Акт Бальфура, прийнятий у 1902 р. Прийняття цього акту супроводжувалося чисельними дебатами в парламенті країни, які тривали шістдесят засідань.

Уряд прагнув не втручатись у справу освіти, а спонукав до діяльності в сфері освіти місцеві органи влади, яким надавалися широкі повноваження керівництва освітою в кожному адміністративному та міському графстві. За собою він залишав роль куратора. Шкільні комітети було скасовано і функції керування та нагляду за початковими і середніми навчальними закладами покладалася на ради графств (County Councils) та міські графства (County Borough Councils). Тим самим була досягнута єдність між початковою школою, яка була визнана нижчим обов'язковим ступенем навчання, та середньою школою. Ці органи були виборними населенням округу. В свою чергу, ради графств обирали навчальний комітет (Educational Committee) зі своїх членів чи осіб добре обізнаних з місцевими навчальними закладами. На нього покладалися наступні повноваження: контроль за достатньою кількістю навчальних закладів у місцевості, перегляд за потребою статутів благодійних шкіл, нагляд за виконанням цих статутів, загальний нагляд за розвитком початкової та середньої освіти в шкільних округах, цільове використання грошових сум, що надходили від центрального уряду або від місцевих податків, призначених на розвиток освіти [8, 143-145]. Тож, навчальний комітет округу координував роботу всіх навчальних закладів місцевості та підпорядковувався міністерству освіти, який виконував лише кураторську функцію через відділи початкової, середньої та технічної і комерційної освіти [7,13-53].

Міністерство освіти визначило тридцять два положення для середніх шкіл, які претендували на урядові субсидії, в разі їх дотримання. Загально їх можна звести до наступного: міністерство встановлювало середній вік учнів у середній школі від 12 до 16- 18 років, не менше 25% місць для безкоштовного навчання дітей з малозабезпечених сімей та видачу стипендій обдарованим дітям чи таким, що мають у цьому нагальну потребу, кількість дітей у класі, яка б не перевищувала тридцяти, та задовільний гігієнічний стан помешкань. Рекомендувалося включення в навчальні плани на обов'язкове вивчення англійської мови та літератури, хоча б однієї з іноземних мов (древньої чи сучасної), географії, історії, математики, фізики, хімії та природознавчих наук, креслення чи малювання. Дозволявся самостійний вибір школою цих навчальних дисциплін та кількості їх годин на тиждень, самостійне складання урочних планів учителями, які затверджувалися інспекторами з міністерства. Це наглядно свідчило про свободу, різноманітність та еластичність навчального процесу в кожній окремо взятій школі та її пристосованість до місцевих потреб та запитів. Але обов'язковим у плані занять в кожній школі повинно було відведено належне місце системі організованих ігор дітей на свіжому повітрі, фізичним вправам, ручній праці та співам. Віддавалася перевага проведенню письмових екзаменів у школах з боку Оксфордського, Кембриджського університетів чи педагогічних організацій (College of Preceptors). Натомість, міністерство залишало за собою право інспекції школи чи окремого її відділення в будь-який час [7,18-53].

Питання про технічну освіту в Англії було вирішено шляхом організації окремих відділень чи курсів при звичайних середніх навчальних закладах. Такому підходу передували висновки та рекомендації Королівської комісії, яка надала свій звіт у 1885 р. з заходів щодо покращення організації та функціонування середніх та технічних закладів у тогочасних умовах.

Прийнятий урядом закон про технічну освіту у 1889р., заохочував навчальні заклади до отримання додаткових урядових субсидій шляхом уведення в свій навчальний процес основ наук та ремесел, які мали відношення до різних галузей промисловості, навчати практичним прийомам, які використовувалися в будь-яких видах виробництва або промисловості, та майстерності володіння приладами та інструментами. Саме цей закон сприяв появі чисельних технічних шкіл та курсів по всій країні, а відкриття спеціалізованих технічних шкіл стало передумовою для розвитку в країні концепції дуальної системи профільної освіти.

До того ж ради графств та міські графства мали право, згідно з законом про місцеві податки (Local Taxation Act, 1890), спрямовувати суми, що надходили від держави, на організацію технічної освіти, або ж на загальні місцеві освітні потреби за рахунок зменшення місцевого оподаткування. Отримавши можливість та свободу використання коштів, ради графств вплинули на розвиток середньої освіти шляхом сприяння своїми субсидіями підвищенню в неї питомої ваги фізико-математичних та природознавчих наук, появі технічних шкіл, курсів та коледжів з різною фаховою спеціалізацією, але в той же час утрималися від обмеженого розуміння інтересів технічної освіти та зберегли її тісний зв'язок із середньою освітою взагалі. Для керування справою технічної освіти радами графств були обрані зі своїх осередків комітети з технічної освіти. Ці два органи місцевого самоврядування були відповідальними за її стан та розвиток згідно з законами 1889, 1890, 1891 рр.

Висновки. Такий концептуальний підхід з боку урядових структур щодо реформування організації середньої ланки освіти на початку XX ст. встановлював наступність між початковою та середньою школами, забезпечував достатньою кількістю середніх навчальних закладів у місцевості як класичного, так і реального та технічного (до якого відносилися промисловий, сільськогосподарський та комерційний профілі) напрямків, що свідчило про певну автономію вибору шляху розвитку окремо взятої школи, еластичність її функціонування, демократизацію в складанні навчальних планів. Англійський уряд у своєму баченні реформування середньої ланки освіти дотримувався позиції, що саме такий підхід впливає на розвиток у молодого покоління інтелектуальної думки та професійного вдосконалення фахівця.

Ці погляди не втратили свого актуального звучання і в умовах сьогодення, коли перед освітою стоїть завдання підсилити соціологічні аспекти технічних дисциплін.

Список використаної літератури

1. Деможо И., Монтуччи Г. Средние учебные заведения в Англии и Шотландии / И.Деможо, Г.Монтуччи - М.: Изд. Н.П. Юшенова, 1870. -675с.
2. Джурицкий А.Н. История педагогики. / А.Н. Джурицкий: Учебн. пособ. по пед. спец. - М.: ВЛАДОС, 2000. -432 с.
3. Иолли Л. Народное образование в разных странах Европы / Л. Иолли; пер. с нем. А. Санина. - С.-Пб: Книгоизд-во О. Н. Поповой, 1900. - 192 с.
4. Константинов Н.А. и др. История педагогики. / Н.А. Константинов, Е.Н. Медынский, М.Ф. Шабаева: Учеб, для студ. пед. ин-тов- М.: Просвещение, 1982. - 447 с.
5. Леклерк М. Воспитание и общество в Англии. / Макс Леклерк; пер. с нем. М. А. Шмидарево. - С.-Пб: Изд. т-во «Знание», 1899. - 516 с.
6. Маккавейский Н.К. Английская школа /Н.К. Маккавейский-К.: Тип. Императорского университета св. Владимира, 1898.-33 с.
7. Мижув П.Г. Средняя школа Англии и ее реформа в XX веке. [Текст] / П.Г.Мижув // Русская школа. - 1913. - №10. С. 13-53; №11. -с.18-53.
8. Мижув П.Г. Очерк развития и современного состояния среднего образования в Англии / П.Г. Мижув - С.-Пб: Типогр. И.Н. Скороходова, 1898. - 64 с.
9. Михайловский Я.Т. Очерк современного состояния заграничной школы / Я.Т. Михайловский - С-Пб, 1881. - 252 с.
10. Новая школа в Англии и в России. С-Пб: Тип. им. Суворина, 1901. - 112с.
11. Organisation of the educational system in England, Wales, Northern Ireland, 2003-2004 // Structures of Education, Vocational Training and Adult Education systems in Europe, 2003/-P.7-28.

Одержано редакцією 27.04.12

Прийнято до публікації 03.05.12

Анотація. *Стаття дає кратку характеристику середнім учебним заведениям Англии в начале XX века и показывает пути реформирования среднего образования в направлении профессиональной подготовки молодежи, в частности, технического образования.*

Ключевые слова: *среднее образование, грамматические школы, профессионально ориентированная направленность учебного процесса, техническое образование.*

Summary. *The unit gives a short summary of the secondary schools in England at the beginning of the XX century and shows the applied measures of the improvement of the secondary education towards its professional orientation, technical, in particular.*

Key words: *secondary education, grammar schools, professional orientation of educational process, technical education.*